

Akademiet for yngre forskere

Innspill til Utdannings- og forskningskomiteen om Meld. St 14:-2024-2025 fra Akademiet for yngre forskere

Oslo, 29.04.2024

Akademiet for yngre forskere takker for muligheten til å komme med både skriftlig og muntlig innspill til stortingsmeldingen «Sikker kunnskap i en usikker verden». Vi viser både til det kortere skriftlige innspillet levert 22.april og til muntlig høring i utdannings- og forskningskomiteen 24.april.

Vi vil innledningsvis påpeke at sammenslutningen Kunnskapsalliansen¹ oppfordrer norske politikere om å tørre å investere enda mer i forskning og høyere utdanning, bl.a. slik:

- Skape tverrpolitisk enighet om langsiktig og forutsigbar finansiering av forskning og innovasjon. Det vil gi forskningsmiljøene, næringslivet og offentlig sektor mulighet og trygghet til å bygge forskningskapasitet og omstillingskraft for samfunnet.
- Øke offentlige investeringer i forskning og innovasjon til 1,25 prosent av BNP fram mot 2030 for å sikre kunnskapsutvikling og stimulere til forskning, utvikling og innovasjon (FoUI) i næringslivet.
- Styrke grunnmuren i norsk forskning: Universiteter, høyskoler og forskningsinstitutter må ha rammebetingelser som sikrer forskerrekuttering og muliggjør utvikling av fremragende og relevante fagmiljøer.
- Videreutvikle virkemidler og rammevilkår som bidrar til etablering og skalering av flere forskningsbaserte bedrifter, gir økt forskningssamarbeid og øker næringslivets investeringer i FoUI.

Les *Kunnskapsalliansens felles [erklæring](#) fra januar 2025.*

Stortingsmeldingen kan være et viktig verktøy for å nå disse målene, men, som vi påpeker under, forplikter meldingen seg ikke til å øke offentlige investeringer til forskning.

AYF har i tillegg følgende forslag og konkrete formuleringer til meldingen. Disse er særlig knyttet til 1) meldingens potensielle konsekvenser for forskerrekuttering, og 2) manglende fokus på grunnforskning

1

Kunnskapsalliansen er en sammenslutning bestående av Abelia, Akademiet for yngre forskere, Det Norske Vitenskapsakademi, Foreningen for innovasjonsselskaper i Norge (FIN), Forskerforbundet, Forskningsinstituttene fellesarena (FFA), Norsk studentorganisasjon, Tekna og Universitets- og høyskolerådet (UHR).

Akademiet for yngre forskere

- Fjern Regjeringens forventning om at universiteter og høyskoler gjør en aktiv vurdering av behovet for faglig dimensjonering av forskerutdanningen ved egen institusjon. Fokuser på gjennomføring i de fagfeltene det trengs.
- Gjeninnfør gratis BA-/MA-studier for internasjonale studenter fra land utenfor Sveits/EØS
- Styrke humaniora- og grunnforskningsperspektivet
- Utlys øremerkede grunnforskningsmidler, særlig på ph.d.-nivå.

AYFs innspill til meldingen

Det er bra at meldingen vektlegger betydningen av akademisk frihet og påpeker norsk akademias behov for å ta del i et internasjonalt fellesskap. Samtidig er meldingen noe vag på flere områder og fremstår mer deskriptiv enn retningsgivende, noe som muligens reflekterer at det norske forskningssystemet ikke har behov for store strukturelle omveltninger. Både ambisjonene til vern om den akademiske friheten og internasjonalisering framstår dessuten uforpliktende, sistnevnte med visse unntak (bortfall av språkkrav; mulig åpning for reversering av egenbetaling for internasjonale studenter). Meldingen gir heller ikke løfte om økonomiske forpliktelser, noe vi mener den bør gjøre (1,25 prosent av BNP, i henhold til ambisjonen i Kunnskapsalliansen)

Vi registrerer dessuten et betydelig fokus på anvendt forskning og savner både grunnforsknings- og humanioraperspektivet. Grunnforskningen er knapt nevnt i meldingen, og vi er bekymret for at den instrumentelle holdningen til forskning i meldingen (forskning for digitalt skifte, næringsliv, arbeidsliv osv.) marginaliserer grunnforskning, herunder perspektiver fra humaniora og samfunnsvitenskap, kunstnerisk forskning (som ikke er nevnt) og kunstfeltet generelt. De samfunnsutfordringene vi står ovenfor krever et forskningsmangfold der ulike teoretiske og praktiske utgangspunkt og forskjellige måter å drive kunnskapsproduksjon på møtes. Det er ikke nok kun med løsningsorienterte tilnærminger, det er også viktig at forskningen får bidra til å utvide vår forståelse av problemene.

Under vil vi gi noen konkrete kommentarer til utvalgte kapitler i meldingen.

Kap 2. Forskningssystemet

Det er positivt at man har lyttet til innspillene fra første innspillsrunde ved at meldingen løfter fram betydningen av et sterkt Forskningsråd. Vi støtter også at Forskningsrådet skal ha en betydelig rådgivende rolle, men påpeker at en slik rolle krever betydelige ressurser.

Kap 3. Et forskningssystem rustet for det digitale skiftet

Det er positivt at meldingen anerkjenner behovet for et forskningssystem som er rustet for det digitale skiftet, og også at den løfter fram kunstig intelligens og avansert digital infrastruktur som sentrale utviklingsområder.

Akademiet for yngre forskere

Samtidig mener vi at meldingen burde være tydeligere på miljø- og bærekraftsaspektet, blant annet ved at store språkmodeller og annen KI-trening krever mye energi. Derfor trengs det en satsing som adresserer dette på algoritmesiden, teknologisiden og samspillet mellom de to. Vi foreslår tematiske utlysninger fra Forskningsrådet for å møte dette behovet.

Vi ønsker å understreke viktigheten av opplæring i bruk av ny teknologi, slik som språkmodeller, inkludert iboende begrensninger ved bruk. Samtidig bør meldingen være tydeligere på at KI er langt mer enn språkmodeller og at de største samfunnsgevinstene trolig kommer fra andre typer KI-modeller. Videre støtter vi utvikling av nasjonale løsninger for sensitive data. Vi mener også at det bør vurderes om og hvordan det kan legges til rette for utviklingen av norske eller nordiske språkmodeller som ivaretar språklige, kulturelle og verdimeslige særegenheter. Til slutt støtter vi utvikling av en nasjonal strategi for kvanteteknologi, som bygger på Norges styrker og sikrer god rekruttering av unge forskere.

Kap. 4. Forskningssikkerhet i en tid med økende internasjonal spenning

Det er positivt at meldingen er internasjonalt rettet og anerkjenner behovet for tett internasjonalt samarbeid. Vi mener derfor at det er oppløftene at det foreslås å fjerne det obligatoriske språkkravet for internasjonale stipendiater. Det er også gledelig at Regjeringen vil revurdere innretningen av studieavgiften for studenter utenfor EØS/Sveits. AYF er, sammen med en samlet sektor, imot denne studieavgiften, noe vi påpekte i dette [høringsinnspillet fra desember 2022](#), og vi foreslår at den fjernes i sin helhet.

Vi synes det er bra at meldingen presiserer at: «regjeringen [legger] til grunn at internasjonalt kunnskapssamarbeid ikke bør avgjøres ut fra sikkerhetspolitiske allianser» (s.48). Forskingen er internasjonal, og mange norske forskere og forskningsinstitusjoner har gode samarbeid også med forskere og forskningsinstitusjoner i land det er knyttet sikkerhetspolitisk risiko til.

Samtidig er vi bekymret for at økte sikkerhetskrav allikevel i praksis kan føre til diskriminering av forskere fra visse land, ved at sikkerhetspolitiske føringer kan gjøre enkeltforskere og institusjoner overforsiktige og føre til at samarbeid med forskere og/eller institusjoner fra/i enkelte land unngås. Vi synes det er positivt at regjeringen vil legge til rette for å ta imot amerikanske forskere, men er enige i at denne gruppen må konkurrere på lik linje og like prinsipper som andre forskere som opplever innskrenkninger i sin akademiske frihet. Samtidig ser vi at det globale presset på akademisk frihet åpner for et momentum som tillater Norge å tiltrekke seg talent fra land med krevende vilkår for forskning og akademisk frihet. Ikke minst vil mange studenter og unge forskere se til nye studie- og arbeidsland. I denne konteksten bør Norge 1) gjeninnføre gratis BA-/MA-studier for internasjonale studenter og 2) styrke (heller enn å kutte i) forskerutdanninger, særlig innenfor grunnforskningen.

Kap 5. Et forskningssystem som fremmer omstilling i næringslivet.

Vi anerkjenner at det er et behov for økt privat finansiering av forskning, men det er avgjørende at privatfinansiering ikke menes å skulle erstatte offentlig finansiert forskning. Det er videre avgjørende at høyere utdanning ikke ensidig dimensjoneres etter det til enhver tid definerte «næringslivets behov». NTNU la f.eks. ned BA/MA i språkvitenskap i 2014 – et fagmiljø som senere har vist seg avgjørende for utviklingen av kunstig intelligens. Forskerne som nå bidrar på dette feltet, ble utdannet ved institusjoner som ikke la ned dette studiet (f.eks. UiO) og rekrutteres i dag til ledende teknologiselskaper allerede før de har disputert.

Vi kan ikke forutsi hvilke fagmiljøer som vil ha størst nytteverdi i fremtiden. Akademia må ha rom for å forfølge kunnskap hvis nytte ikke er synlig i et kortsiktig perspektiv, men som kan bli sentral i et lengre perspektiv. Derfor må vi hegne om den akademiske friheten og sikre en bred og uavhengig kunnskapsberedskap. Samarbeid mellom forskning og næringsliv er viktig og kan være fruktbart, men slike samarbeid må alltid balanseres mot forskerens frihet og uavhengighet.

Kap. 6. Forskerkompetanse i bredden av arbeidslivet

Vi er overrasket – og urolige – over at meldingen lanserer et forslag om “dimensjonering” av stipendiatorordningene. Både formålet med og motivet bak dette forslaget er uklart. Vi har forståelse for at Regjeringen ønsker å få flere stipendiater til å fullføre på normert tid, og vil undersøke årsakene til frafall. Dimensjonering av ph.d.-utdanningen er imidlertid ikke et tiltak som vil løse gjennomføringsproblematikken i visse fagfelt, ei heller vil færre forskerrekutteringsstillinger løse bemanningsproblematikk i f.eks. helsevesenet.

Både erfaring og [forskning](#) tilsier at dagens doktorgradsutdanning fungerer godt. Om lag 50% blir i akademia etter endt utdanning, 33% rekrutteres til offentlig sektor og næringsliv. Innen visse fagfelt går så mye som 40% til næringslivet. 6 av 10 ønsker å bli i akademia (m.a.o. ca. like mange som faktisk blir igjen der).

Vi stiller i tillegg spørsmål ved argumentet om at de med doktorgrad ikke får brukt sin spisskompetanse. Ph.d.-utdanningen er en kombinasjon av en fordypning i ett spesifikt tema og en generisk forskeropplæring, og det er kombinasjonen av disse som gjør utdanningen unik. Det er ingenting som tyder på at samfunnet vil ha mindre behov for kompetanse en ph.d. gir i fremtiden, snarere tvert imot.

Norsk arbeidsliv skal igjennom en omfattende omstilling de neste tiårene, og kunnskap vil være avgjørende for å lykkes med denne omstillingen. Det vil derfor være svært uheldig dersom det fremover utdannes færre personer til ph.d. på grunn av en dimensjonering bygd på feil premisser. De med forskerkompetanse er avgjørende for å sikre omstillingen. Her vektlegger også meldingen UH-institusjonene sitt ansvar, men ikke ansvaret som ligger hos næringslivet, kommuner og andre arbeidsgivere om å tilpasse seg for å bruke kompetansen en ph.d.-utdanning gir best mulig.

Akademiet for yngre forskere

Vi er altså svært skeptiske til formuleringen "at universiteter og høyskoler gjør en aktiv vurdering av behovet for faglig dimensjonering av forskerutdanningen ved egen institusjon, både med hensyn til egne behov for forskerrekruttering og organisering av forskningsaktiviteter og med hensyn til arbeidslivets behov for forskerkompetanse"(s. 89), og mener denne bør fjernes. Vi tror at denne formuleringen kan få svært negative og utilsiktede konsekvenser, herunder kutt i antall utlyste stipendiatstillinger (særlig gitt institusjonenes i utgangspunktet dårlige økonomi) og en ytterligere dreining i en instrumentell retning, bort fra grunnforskningen.

Istedenfor krav om dimensjonering, bør universiteter, høyskoler og forskningsinstitutter gis bedre rammebetingelser for å sikre forskerrekruttering, inkludert ph.d.-løpet, og muliggjøre utvikling av fremragende og relevante fagmiljøer.

Vi takker for anledning til å gi både skriftlige og muntlige innspill, og bidrar gjerne inn i arbeidet videre

På vegne av Akademiet for yngre forskere

Guro Nore Fløgstad
Leder

Bjørn Kristian Danbolt
Generalsekretær

AYFs to tidligere høringsinnspill til arbeidet med systemmeldingen kan leses:

- [Innspillsrunde 1](#) og [Innspillsrunde 2](#)